

діяльності, підтриманні широких позапрофільних пізнавальних інтересів; г) забезпеченні внутрішньо профільної спеціалізації за рахунок широкого використання міжпредметних зв'язків, що уможлиблює введення курсів різної спрямованості, наприклад, «Матеріали космічної техніки» (фізика і хімія); д) допомозі учням у виборі галузей пізнавальної діяльності в межах однієї наукової дисципліни, викладанні профільних предметів на належному рівні; е) ознайомленні на допрофесійному етапі з основами майбутньої професійної діяльності. Наприклад, курс «Основи медицини» відіграє роль перевірки майбутніх медпрацівників на «профпридатність» (боїться крові — не буде медиком). Проходження професійної проби полегшує розвиток інтересів і професійних прагнень, сприяє ознайомленню з основами професії. Критичне оцінювання правильності майбутнього професійного вибору допомагає самореалізації, становленню у професії або відмову від неї. Якщо проба на профпридатність не витримана, то треба «шукати себе» в іншому профілі.

Метою засвоєння спецкурсів є орієнтація учнів на індивідуалізацію навчання і соціалізацію, на підготовку до усвідомленого і відповідального вибору сфери професійної діяльності.

Тематика і зміст спецкурсів мають відповідати вимогам:

- а) сприяти професійному самовизначенню і соціалізації випускників;
- б) мати особистісну і соціальну значущість, надавати можливість для поглибленої профілізації і індивідуалізації навчання;
- в) підтримувати вивчення профільних предметів на належному рівні;
- г) володіти значним розвивальним і виховним потенціалом;
- д) робити внесок у формування цілісної наукової картини світу;
- е) сприяти розвиткові загальнонавчальних і професійних умінь та навичок, ключових компетенцій.

Зміст спецкурсів в Україні і в зарубіжжі розробляється, як правило, самим учителем, розробка відповідної програми не оплачується, а от за його функціонування в ряді країн передбачено 15%-ну надбавку до зарплатні.

Тематика спецкурсів може бути різною, головне — щоб в ній враховувались інтереси і потреби держави, кожного регіону.

МЕТОДИ НАВЧАННЯ У ПРОФІЛЬНІЙ ШКОЛІ

Бондар С.П. (Київ)

Методи навчання є одним з найважливіших структурних компонентів навчального процесу. Метод — серцевина процесу навчання, ланка, яка зв'язує запроєктовану ціль і кінцевий результат. Слово **«метод»** (від грец. **methodos**) в перекладі означає **«дослідження, спосіб, шлях досягнення мети»**. Етимологія цього слова відображається і на трактуванні його як наукової категорії. «Метод — у самому загальному значенні — спосіб досягнення мети, певним чином впорядкована діяльність» — зазначено у «Філософському словнику».

Процес навчання реалізується шляхом взаємодії діяльності учителя (викладання) і діяльності учня (учіння). Вчитель здійснює різноманітні дії, які допомагають учням оволодіти навчальним матеріалом, сприяють активізації навчального процесу, учень сприймає, осмислює, засвоює тощо цей матеріал. Метод при цьому виступає як упорядкована взаємодія, співробітництво, партнерство. **Метод навчання — спосіб упорядкованої, взаємозв'язаної діяльності вчителя і учнів, спрямованої на досягнення завдань освіти,**

розвитку і виховання в процесі навчання.

Метод навчання має дві складові частини: **об'єктивну і суб'єктивну**. Об'єктивна — обумовлена відображенням у методах найзагальніших вимог: законів і закономірностей, принципів і правил, а також цілей, завдань, змісту і форм навчальної діяльності. **Суб'єктивна частина методу** обумовлена особистістю педагога, його творчістю, майстерністю; особливостями учнів, конкретними умовами. Об'єктивна частина дозволяє дидактам розробляти теорію методів, рекомендувати педагогічні шляхи їх ефективною реалізації. З іншого боку, саме методи є сферою прояву високого педагогічного мистецтва.

У процесі навчання зв'язок методу з іншими компонентами взаємозворотний: метод є похідним від цілей, завдань, змісту, форм навчання; водночас він суттєво впливає на можливості їх практичної реалізації. Навчання прогресує настільки, наскільки дозволяють йому рухатись уперед застосовані методи.

Основними, найбільш **суттєвими ознаками** методу є наступні:

- метод навчання — спосіб отримання інформації та оволодіння учнями уміннями і навичками;
- спосіб спільної діяльності вчителя й учнів, керівництва навчально-пізнавальною діяльністю учнів;
- сукупність упорядкованих прийомів, дій і операцій, достатніх для отримання результатів спільної діяльності вчителя й учнів;
- спосіб і форма руху змісту навчального матеріалу за правилами індуктивної, дедуктивної чи традуктивної логіки його розгортання;
- спосіб і рівень руху пізнавальної самостійності і активності учнів, спосіб стимулювання і мотивації учіння, спосіб емоційних переживань, спосіб формування оціночних суджень.

Кожна видова ознака, взята окремо, характеризує один із аспектів методів навчання (педагогічний, психологічний, логічний, кібернетичний), але не розкриває всіх сторін об'єкта пізнання, у даному разі методу навчання. Тому так складно дати однозначне і повне визначення методу. Методологічний підхід до з'ясування сутності методу навчання як багатоякісного, багатомірного явища, який має різні сторони прояву, розділяють вітчизняні (А. Алексюк, Н. Бібік, В. Бондар, С. Бондар, Н. Мойсєв, В. Паламарчук, І. Підласий, В. Онищук, О. Савченко) та зарубіжні дидакти (Ю. Бабанський, Д. Вількеєв, М. Левіна, І. Лернер, М. Махмутов, В. Сітаров, В. Оконь, М. Скаткін та ін.). Проте вчені прагнуть дати оптимальне визначення, яке б охоплювало родові (загальні) і найбільш специфічні (суттєві) ознаки. Найбільш загальним можна вважати таке визначення: **методи навчання — це впорядковані способи взаємозв'язаної діяльності вчителя й учнів, спрямовані на розв'язання навчально-виховних завдань.**

Методи навчання виконують важливі загальні функції в процесі навчання. З їх допомогою здійснюється оволодіння учнями змістом навчальних предметів, управління пізнавальною діяльністю учнів, їх інтелектуальний розвиток, формування особистісних якостей. Тобто, метод навчання виконує **освітню, розвивальну і виховну функції**. Виходячи із особливостей і завдань профільного навчання, змісту профільних предметів, особистісно орієнтованого навчання провідними функціями методів навчання у профільній школі є **спонукальна, мотиваційна, освітня (навчальна), пошуково-розвивальна, дослідницько-розвивальна, комунікативна.**

Зміст проблемно-розвивальних методів подамо таблицею, відобразивши такі їх основні характеристики: мету, зміст, діяльність вчителя і учнів, рівень проблемності і пізнавальної самостійності, оцінювання навчальних досягнень учнів.

Характеристика проблемно-розвивальних методів

Метод	Мета	Зміст	Діяльність учителя
1	2	3	4
Монологічний	удосконалювати репродуктивне мислення	– виклад нового матеріалу, його аналіз; – пояснення виконань навчальних і практичних вправ, завдань	– пояснення навчального матеріалу, зразків його засвоєння; – пояснення прийомів виконання вправ, завдань; – показ зразків дій, суджень, висновків
Діалогічний	розвиток мовного спілкування учнів і навчання їх способам колективної пізнавальної діяльності	– організація діалогу з учнями при вивченні нового матеріалу і нових способів дій	– створення проблемних ситуацій; – залучення учнів до формулювання навчальних проблем, висунення гіпотез і їх доведення; – залучення учнів до здобування нових знань, способів дій
Наочний	розвиток репродуктивного і продуктивного мислення	– використання для вивчення і закріплення навчального матеріалу різну наочність	– створення проблемних ситуацій з допомогою відеоматеріалів, демонстрацій і ілюстрацій; – використовувати для закріплення навчального матеріалу схеми, таблиці, карти, діаграми тощо
Проблемно-показовий	розвиток репродуктивного і продуктивного мислення (у відомій ситуації)	– виклад навчального матеріалу із створенням проблемних ситуацій і показом способів їх розв'язання в науці і практиці	– створення проблемних ситуацій і показ шляхів їх розв'язання; – показ способів розумової діяльності; – показ шляхів розв'язку проблеми при виконанні різних завдань
Алгоритмічний	удосконалення репродуктивного і продуктивного мислення (у невідомій ситуації)	– організація практичної діяльності учнів з виконанням завдань за алгоритмом	– розробка дидактичного матеріалу з організації діяльності учнів (зразків завдань, алгоритмів); – видача завдань і інструктажу з його виконання; – показ зразка виконання завдання; – аналіз зразка виконання
Евристичний	розвиток творчого мислення	– поєднання викладу навчального матеріалу з самостійною діяльністю учнів з розв'язку навчальних проблем	– організація евристичної бесіди: постановка основної проблеми, поділ її на підпроблеми, організація пошукової діяльності учнів; – поєднання пояснення вчителя із самостійною роботою учнів з розв'язку поставленої задачі

Проектно-дослідницький	виховання інтелектуально активної особистості	– організація творчої самостійної діяльності учнів з розв'язку навчальних проблем і виконання проєктів	– організація вчителем постановки навчальної проблеми, чи вибору проєкту; – допомога вчителя з організації пошукової діяльності
------------------------	---	--	--

У таблиці методи розміщені за рівнем зростання проблемності і самостійності учнів. Вибір вчителем тих чи інших методів навчання залежить від багатьох факторів, основними із них є профіль навчання і відповідно до нього цілі, завдання, зміст навчального матеріалу і можливості учнів.

ПОГЛИБЛЕНЕ ВИВЧЕННЯ ПРОФІЛЬНИХ ПРЕДМЕТІВ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

Корсакова О.К. (Київ)

У Концепції профільного навчання в старшій школі закладені нові підходи до організації навчання у 10–12 класах середньої загальноосвітньої школи, яка має функціонувати як профільна [1]. Мета профільного навчання — забезпечення можливостей рівного доступу учнівської молоді до здобуття загальноосвітньої профільної та початкової допрофесійної підготовки, неперервної освіти впродовж життя, виховання особистості, здатної до самореалізації, професійного зростання й мобільності в умовах реформування сучасного суспільства. Профільне навчання спрямоване на набуття старшокласниками навичок самостійної науково-практичної дослідницько-пошукової діяльності, розвиток їхніх інтелектуальних, психічних, творчих, моральних, фізичних, соціальних якостей, прагнення до саморозвитку та самоосвіти.

Основними завданнями профільного навчання є: 1) створення умов для врахування й розвитку навчально-пізнавальних і професійних інтересів, нахилів, здібностей і потреб учнів старшої школи в процесі їхньої загальноосвітньої підготовки; 2) виховання в учнів любові до праці, забезпечення умов для їхнього життєвого і професійного самовизначення, формування готовності до свідомого вибору і оволодіння майбутньою професією; 3) формування соціальної, комунікативної, інформаційної, технологічної компетенцій учнів на допрофесійному рівні, спрямування молоді щодо майбутньої професійної діяльності; 4) забезпечення наступно-перспективних зв'язків між загальною середньою і професійною освітою відповідно до обраного профілю.

Профільне навчання ґрунтується на таких принципах: фуркації (розподіл учнів за рівнями освітньої підготовки, інтересами, потребами, здібностями і нахилами); варіативності й альтернативності (освітніх програм, технологій навчання і навчально-методичного забезпечення); наступності та неперервності (між допрофільною підготовкою і профільним навчанням, професійною підготовкою); гнучкості (змісту і форм організації профільного навчання, у тому числі дистанційного; забезпечення можливості зміни профілю); діагностико-прогностичної реалізованості (виявлення здібностей учнів з метою їх обґрунтованої орієнтації на профіль навчання).

Основні завдання і принципи профільного навчання реалізуються через створення профілю навчання – такого способу організації диференційованого навчання, який передбачає поглиблене і професійно зорієнтоване вивчення циклу споріднених предметів.

Профіль навчання охоплює таку сукупність предметів: базові, профільні